FEITEN NA BALANSDATUM

door H. J. Reijn

Inleiding

De jaarrekening bedoelt (naar de algemene opvatting) de weergave te zijn van grootte en samenstelling van de vermogenspositie van een onderneming per een bepaalde datum (als regel de einddatum van een statutair bepaalde periode, het boekjaar) en van het over het per die datum beëindigde boekjaar behaalde resultaat. Tot deze weergave dienen de balans en de winst- en verliesrekening. Bij deze bescheiden behoren onverbrekkelijk toelichtingen, voor de omvang en inhoud waarvan in ons land de Wet op de Jaarrekening van Ondernemingen een aantal richtlijnen bevat.

De vorgenoemde balans is een weergave *per een bepaalde datum*: „Balans per . . .”. De opstelling ervan geschiedt uiteraard altijd na die datum, maar de balans blijft bedoeld als een weergave van de toestand per een datum. Tussen die datum en het moment waarop de jaarrekening waarvan de balans deel uitmaakt wordt gepubliceerd „gaat het leven door”, ook het leven van de onderneming. De vraag waarmee wij ons in deze beschouwing bezig houden, is: *hebben deze gebeurtenissen na de balansdatum betekenis voor de jaarrekening, en zo ja welke betekenis?* Daaraan verbonden zal kort aandacht worden besteed aan de betekenis van de beantwoording van deze vraag voor de controlerend accountant.

Algemene benadering

De vraag dient naar mijn mening ten principale beantwoord te worden vanuit de doelstelling van de jaarrekening. De Wet op de Jaarrekening omschrijft deze als „het geven van een zodanig inzicht dat een verantwoord oordeel kan worden gevormd omtrent het vermogen en het resultaat der onderneming, alsmede voor zover de aard van een jaarrekening dat toelaat, omtrent haar solvabiliteit en liquiditeit” (Art. 2 W.J.O.).

Dus: *het geven van inzicht*. De groep van hen, die aan inzicht behoefte hebben, is uitgebreid en gevarieerd: als voorbeelden zijn te noemen de eigenaren van de onderneming, crediteuren, personeel, bankiers, personen die deelneming overwegen, beleggingsadviseurs. De behoeften zijn niet voor alle categorieën belanghebbenden gelijk; iedere groep zal een aantal behoeften hebben, die bij andere categorieën niet bestaan. Alle groepen hebben echter gemeen dat zij voor economische beslissingen staan en deze op basis van de verschaft informatie moeten nemen: „zal ik een belang in de onderneming verwerven, mag ik als ik aan de onderneming lever, verwachten dat deze in staat is mijn vordering uit hoofde van die levering te voldoen, is het verantwoord bij de onderneming in dienst te treden”, enz. Alle voorbeelden van *economische beslissingen*.

Een behoefte die bij alle belanghebbenden bestaat, is die aan informatie omtrent de economische positie van de onderneming, de plus- en minpunten van die positie, de economische potentie. Een belangrijk deel van deze infor-

matie wordt gegeven door een recente opstelling van de vermogenspositie (niet alleen het vermogen zelf, maar ook de bronnen en de bestedingen ervan tonende) en gegevens over grootte en herkomst van behaalde resultaten. Hiermee wordt niet een „kale” balans en een „kale” winst- en verliesrekening bedoeld, doch deze documenten tezamen met een aantal nadere gegevens. Aan de vraag, waaruit deze „nadere gegevens” (moeten) bestaan, zijn vele artikelen van de Wet op de Jaarrekening gewijd. Op deze plaats wordt hierop niet verder ingegaan. Wel zij opgemerkt dat voor de beantwoording van de vraag, welke verdere informatie behoort te worden verstrekt, van primair belang zijn de algemene (in de tijd aan verandering onderhevige) behoeften van de groepen belanghebbenden.

Het is één der taken van de ondernemingsleiding (en van accountants!) de ontwikkeling in de behoeften nauwlettend te volgen en - waar nodig - te stimuleren. Informatie verschaffen die niet gericht is op de beslissingen waarvoor ze wordt benut, is uiteraard betekenisloos. „Financial Statements should inform the reader of matters that may affect his interpretation of them, and may provide additional information that will facilitate his understanding and use of the statements”.

Datering van de informatie

De informatie behoort gedateerd te zijn. De verzameling van de informatie en de verwerking tot de voor belanghebbenden doelmatig toegankelijke vorm eist tijd. De gegevens omtrent de situatie per een bepaalde datum (de „balansdatum”) en omtrent het resultaat over een per die datum beëindigde verslagperiode, alsmede de bijbehorende toelichtingen en andere gegevens, worden eerst na verloop van enige tijd aan belanghebbenden verstrekt. Doen zich nu in dat tijdvak gebeurtenissen voor die tot een verbetering van de kennis omtrent die situatie en omtrent dat resultaat hebben geleid, dan wel de situatie van de onderneming intussen belangrijk hebben gewijzigd, dan zou een niet aan de behoeften van belanghebbenden voldoende informatie worden verstrekt, als men deze gebeurtenissen buiten beschouwing zou laten. Immers, de alsdan verstrekte informatie zou niet voldoende zijn als basis voor beslissingen, ja zou (kunnen) leiden tot beslissingen die men bij beter en recenter informatie niet zou hebben genomen, met andere woorden: de verstrekte informatie zou *misleidend* zijn.

In het kader van het vorgestelde krijgt de datering van de informatie een bijzondere betekenis: ze begrenst de periode van het nieuwe jaar die gezien is op in aanmerking te nemen gebeurtenissen. Uiteraard dient deze zo kort mogelijk voor de datum van publikatie der informatie te worden afgesloten.

Hoe in aanmerking nemen?

Betekent dit nu dat elke gebeurtenis na de balansdatum op dezelfde wijze in aanmerking dient te worden genomen? Het is doelmatig, de beantwoording van deze vraag in enige landen na te gaan.

Verenigde Staten

De beroepsopvatting van de Amerikaanse accountant omtrent de feiten na balansdatum („subsequent events”) zijn laatstelijk vastgelegd in Statement on auditing procedures nr. 47 van september 1971. Volgens deze publikatie verdienen twee typen van gebeurtenissen na balansdatum overweging (consideration) door de leiding van de onderneming en beoordeling (evaluation) door de accountant:

- gebeurtenissen die aanvullende informatie verschaffen omtrent de toestand per de balansdatum en van invloed zijn op de schattingen die inherent zijn aan iedere jaarrekening. Deze aanvullende informatie dient te worden verwerkt in de jaarrekening: „the financial statements should be *adjusted* for any changes in estimates resulting from the use of such evidence”. Het gaat hier immers om informatie, die „indicative of conditions existing at the balance sheet date” is;
- gebeurtenissen in het nieuwe jaar, die van zodanige aard zijn dat, indien zij niet zouden worden medegedeeld (*disclosure*) de financiële overzichten misleidend zouden doen zijn. Als voorbeelden worden o.a. genoemd de uitgifte van aandelen of obligaties, het verloren gaan van vaste activa of voorraden door brand of overstroming en de verwerving van de aandelen in een andere dochteronderneming. Overeenkomstige voorbeelden worden gegeven in het „Accountants SEC Practice Manual” van Kellogg en Poloway.

De eerdergenoemde Statement bespreekt vervolgens uitvoerig welke maatregelen de accountant moet nemen ter zake van de vaststelling en beoordeling van gebeurtenissen in de „subsequent period”: de periode tussen de balansdatum en de datum van het accountantsrapport, welke dezelfde is (behoort te zijn) als die waarop de accountant zijn controlewerkzaamheden voltooide.

„The auditor has no responsibility to make any inquiry or carry out any auditing procedures for the period after the date of his report” (behoudens als latere indiening bij de S.E.C. moet plaatsvinden, waarop hier niet nader wordt ingegaan).

Canada

In dit land wordt blijkens het gestelde in het boek „Accounting principles” van R. M. Skinner F.C.A. een soortgelijk onderscheid gemaakt als in de Verenigde Staten, n.l. tussen:

- gebeurtenissen die nieuw licht werpen op de financiële positie per het einde van het jaar: deze dienen bij de waarderingen per balansdatum in aanmerking te worden genomen en daardoor te leiden tot een betere waardering;
- gebeurtenissen na de balansdatum die de financiële positie die per balansdatum bestond (!) in belangrijke mate hebben gewijzigd: indien zich dergelijke gebeurtenissen voordoen in de periode tussen de balansdatum en de datum waarop het financieel verslag wordt uitgebracht, dient hiervan in het verslag melding te worden gemaakt („by way of additional information to the reader”).

In genoemde publikatie wordt afzonderlijk aandacht besteed aan de vraag

naar de consequenties van een na de balansdatum opgetreden wijziging in valutakoersen. In het algemeen rekent men een zodanige gebeurtenis tot de tweede hierboven omschreven categorie.

Een publikatie van het Canadian Institute of Chartered Accountants, getiteld „Audit reports”, bespreekt de positie van de accountant met betrekking tot gebeurtenissen na balansdatum. „Events or transactions sometimes occur subsequent to the balance sheet date which may be either extraordinary in character or of unusual importance and may, therefore, have a material effect on the financial position or be significant to a proper understanding of the financial statements. The audit program includes procedures to acquaint the auditors with those post-balance sheet events which should be disclosed in the financial statements and of which they can reasonably be expected to have knowledge”.

Opmerkelijk is - gezien het belang van het onderwerp - de beperkte omvang van hetgeen over de feiten na balansdatum wordt gesteld. Ook is opmerkelijk, dat waar Skinner het onderwerp bespreekt als één der hoofdelementen van „fair disclosure” de opmerkingen in de publikatie „Audit reports” een plaats vinden in het laatste op de accountantscontrole betrekking hebbende hoofdstuk, getiteld Miscellaneous!

Engeland

In „Manual of Auditing” van V. R. V. Cooper maakt deze onderscheid tussen:

- „certain subsequent events of assistance in arriving at the appropriate amounts to be included where the effects of transactions taking place *before* the balance sheet date are not finally determined until *afterwards*”; hiermee dient bij de opstelling van de balans rekening te worden gehouden;
- „certain (post balance sheet date) events which although properly excluded from accounts prepared at that date, may nevertheless be of such importance that they should be disclosed to the shareholders through some other medium”. De schrijver geeft geen indicatie welke gebeurtenissen hij in concreto bedoelt.

Niet conform met het voorgaande is de opmerking dat ingeval van wijzigingen in valuta-koersen in de periode tussen de balansdatum en de datum van publikatie overwogen moet worden „whether provision should be made in the accounts for possible losses or the situation referred to in a note on the accounts”. Naar mijn mening zijn dergelijke wijzigingen een duidelijk voorbeeld van de tweede hiervoren genoemde categorie van feiten en dienen deze niet tot een gewijzigde opstelling van de balans te voeren.

Ook Cooper wijst op een functie van de controlerend accountant t.w. „to see that such events are communicated and, if this is not done in the directors' report or the chairman's statement accompanying the accounts, a qualification of the audit report may be required”. De schrijver gaat vrijwel niet in op de vraag welke handelingen de accountant hiertoe moet verrichten.

Duitsland

In Duitsland is omtrent het onderhavige onderwerp in 1936 een zgn. Fachgutachten gepubliceerd door het Institut der Wirtschaftsprüfer. Opmerkelijk

is dat het Fachgutachten zich richt op de invloed van verliesbrengende gebeurtenissen. Wellicht mag hier een verband worden gezien met de economische omstandigheden in de jaren vóór het jaar van verschijnen ervan.

Ook het Fachgutachten onderscheidt twee mogelijkheden:

- 1 het feit „ist bereits am Bilanzstichtage vorhanden, wird dem bilanzierenden Unternehmen jedoch erst nach dem Bilanzstichtage in der Zeit bis zur Bilanzaufstellung bekannt”: het feit moet bij de opstelling van de jaarrekening in aanmerking worden genomen: „vom Kaufmann muss verlangt werden dass er die bis zur Aufstellung der Bilanz etwa erlangte bessere Einsicht über den Wert des betreffenden Bilanzpostens am Bilanzstichtage berücksichtigt”.
- 2 „die im Betracht kommende Tatsache tritt überhaupt erst nach dem Bilanzstichtage ein, aber wird noch vor der Bilanzaufstellung bekannt”. Dit zijn - aldus het Fachgutachten - feiten die invloed hebben op het nieuwe, lopende jaar en „derhalve kan niet verlangd worden dat het feit reeds in de balans van het afgelopen jaar tot uitdrukking wordt gebracht”. Daarna verliest het Fachgutachten zijn rechtlijnigheid en duidelijkheid: „Es kann aber angebracht sein, dass das bilanzierende Unternehmen auch diese Tatsache des neuen Jahres bereits im Abschluss für das abgelaufene Jahr berücksichtigt”. Wanneer dit het geval is, bespreekt het Fachgutachten in het geheel niet. Wel vervolgt het met de stelling dat als het feit van bijzondere betekenis is, de onderneming er mededeling van dient te doen in het Geschäftsbericht. De gevolgen van het bedoelde ongunstige feit dienen onder omstandigheden te leiden tot vermindering van resp. tot het nalaten van winstuitkering.

Nederland

Het onderhavige onderwerp is de Nederlandse accountant uiteraard niet vreemd. Des te opmerkelijker is, dat het in de Nederlandse vakliteratuur - voorzover ik heb kunnen nagaan - niet of vrijwel niet aan de orde is gesteld.

In gepubliceerde jaarverslagen van Nederlandse ondernemingen vindt ook slechts in weinig gevallen een expliciete vermelding van feiten als in deze beschouwing bedoeld plaats.

Anderzijds zijn mij geen indicaties bekend dat de benadering in Nederland een andere is dan in andere landen.

Samenvatting

Samenvattend kan tot de volgende algemene gedragslijn worden geconcludeerd:

- A. gebeurtenissen in het nieuwe jaar, die nadere informatie betekenen omtrent de situatie per balansdatum dienen bij de *opstelling* van de jaarrekening in aanmerking te worden genomen,
- B. gebeurtenissen in het nieuwe jaar, die het door de jaarstukken gegeven beeld wezenlijk doen veranderen dienen in de jaarrekening te worden *medegedeeld*.

Het gemaakte onderscheid doet ten volle recht aan het feit, dat de jaarrekening de weergave bevat van de positie per een bepaalde datum en van het

resultaat over een per die datum beëindigd tijdvak. De onder A. bedoelde informatie heeft betrekking op die positie en op dat tijdvak en dient dus uiteraard in aanmerking te worden genomen. Anderzijds dient te worden voorkomen dat de lezer van de jaarrekening een door latere gebeurtenissen achterhaald document hanteert als basis van prospectief-georiënteerde besluiten en is het uit dien hoofde noodzaak te handelen als onder B. aangegeven.

Voorbeeld

Het is nuttig - als voorbeeld - het vorgestelde toe te passen op de in februari 1973 plaatsgevonden hebbende devaluatie van de US-dollar. Het is niet discutabel dat dit feit geen „nadere informatie” betekende omtrent de waarde van de dollar per de balansdatum. Anderzijds is m.i. evenmin aan twijfel onderhevig dat in een aantal gevallen (b.v. bedrijven met belangrijke investeringen in US-dollar), waarin de devaluatie leidde tot een belangrijk vermogensverlies „van grote omvang”, het onjuist zou zijn, indien men in een na de datum der devaluatie verschenen jaarverslag van zulk een verlies „van grote omvang” geen mededeling zou hebben gedaan, b.v. onder een afzonderlijk hoofd „Feiten na de balansdatum” in de Toelichting.

Taak van de accountant

De taak van de accountant ten aanzien van ons onderwerp volgt uit de hiervoren gestelde samenvatting: de accountant dient toe te zien op de inachtneming van de geformuleerde richtlijn.

Dit brengt voor de accountant de noodzaak met zich een aantal daarop gerichte werkzaamheden te verrichten met name gericht op het nagaan of en zo ja, welke feiten van de onderhavige aard zich hebben voorgedaan. Te noemen zijn:

- a. analyse van sedert de balansdatum verschenen tussentijdse overzichten over perioden van het nieuwe jaar;
- b. kennisneming van de notulen van sedert de balansdatum gehouden vergaderingen van bestuur en commissarissen;
- c. overleg met het bestuur omtrent het zich voordoen van feiten als hier bedoeld.

In het algemeen kan bij een goed georganiseerde onderneming met deze handelingen worden volstaan.

Ten aanzien van het onder c. genoemde overleg zij gememoreerd het gebruik door de Amerikaanse accountant van de zgn. letters of representation, een brief die door de ondernemingsleiding gericht wordt aan de accountant en waarin onder meer bevestigd wordt, dat „since the date of the balance sheet no events have occurred which, though properly excluded from the accounts, are of such importance that they should be disclosed to shareholders”. Hoewel in het geheel van de Nederlandse controle-opvattingen dergelijke brieven (nog) geen plaats hebben, kan niet worden ontkend dat zij inzake ons onderwerp een positieve rol kunnen spelen.